

Ressenyes Bibliogràfiques

Cantar de Guillermo,

Traductor: Joaquín Rubio Tovar

Editorial: Gredos (Clásicos Medievales, 5), Madrid.

Any Publicació: 1997

ISBN: 84-249-1855-X

pp. 195

Preu: 1.600 ptes.

Ressenyat per: Jesús D. Rodríguez Velasco
(*Universitat de Salamanca*).

Oimas comence la chançon d'Willame. No podría ser dicho de otra manera. Después de suspirar durante años por disponer de una traducción española de la *Chançon d'Willame*, he aquí que por fin podemos servirnos liberalmente de este texto fascinante y estremecedor, único en su tradición. Profesores y alumnos de filología(s) románica(s) estamos de enhorabuena. Esta forma tan poco académica de empezar un reseña es la respuesta más directa al sentimiento experimentado durante la lectura de esta traducción de Joaquín Rubio. *Comienza ahora el Cantar de Guillermo.*

El trabajo de Joaquín Rubio se abre con una completa introducción, fruto al mismo tiempo de la sensibilidad literaria de su autor y de un academicismo de lo más útil. Los temas abordados afectan a la sustancia misma del texto en su contexto. Sobre la base de la bibliografía más autorizada, entramos en la *mise au jour* del contexto histórico y épico-literario en que se produce el texto del *Cantar de Guillermo*, sus problemas textuales y su papel dentro del extenso y fundamental ciclo épico dedicado al protagonista, Guillermo de Orange, y toda su genealogía, desde el abuelo Garin de Monglane.

La parte más destacada de la introducción es la tercera, en que se nos ofrece un completo análisis literario del *Cantar de Guillermo*. Ordenado desde los factores externos a los internos, Rubio Tovar analiza las relaciones entre el cantar de gesta y la historia, la formación de la leyenda de Guillermo, y la confusión entre el de Tolosa y el de Orange, la formación del manuscrito que hoy para en la British Library (Add. 38663), así como el problema de su unidad o su naturaleza compuesta, etc. Para acceder a un análisis literario interno, Rubio considera oportuno ofrecer algunas notas (basadas en la bibliografía más moderna al respecto) acerca de las relaciones entre la oralidad y la escritura de la épica, a lo largo de las cuales tiene presente la naturaleza única de la composición del *Cantar de Guillermo*, como su irregularidad métrica y la presencia de un estribillo (*refrain*), hechos que han sorprendido naturalmente a los investigadores más avezados.

Por fin, Rubio pasa al análisis más detallado del texto mismo del *Cantar*, partiendo de su estructura, en la que, como es lógico, vuelve sobre el problema de la unicidad del texto, para recorrer los elementos constitutivos del cantar, como la materia épica, el espacio en que discurre o los personajes que toman parte en él y las relaciones que mantienen entre ellos.

La introducción se cierra con una declaración acerca de la traducción y la anotación. Para Rubio, la traducción es siempre (me podría remitir ahora a otras de sus traducciones, como la que hizo del *Cligès* de Chrétien de Troyes) el reto más difícil, y en el que más se preocupa, consciente de que no es solamente la transposición de una lengua a otra, sino que supone, como dice él mismo, un verdadero "cambio de galaxia" (p. 56). Entendemos que el texto conseguido por Joaquín

rubio cumple con dos principios elementales: es un texto español, y por ende perfectamente legible, sin que dé la impresión de extranjería lingüística, y, por otro, se mantiene con justeza en conceptos y formulismos, de manera que es práctico para un entorno filológico, en conjunción, eso sí, con el extremadamente texto original en francés antiguo. Las notas, por su parte, son, como promete una forma de explicar el texto que el lector tiene en sus manos, o, lo que es lo mismo: con ellas, se consigue un cuadro de interpretaciones y resolución de problemas inmediatos que surgen del texto mismo y que hacen a este libro una obra suficientemente autónoma, y no picantemente erudita. Se culmina esta introducción con una lista de la bibliografía con más entidad. De ella, sólo echaré en falta (de manera testimonial) los tomos II y III de *Les Chansons de Geste du Cycle de Guillaume d'Orange*, de Frappier, y, por su carácter general, el trabajo de D. Boutet, *La chanson de geste* (París, PUF, 1993); tampoco me parece digno de ser olvidado el útil libro antológico preparado por D. Boutet, *Le Cycle de Guillaume d'Orange* (París, Lettres Gothiques, 1996).

Así pues, el resto del libro está ocupado por la traducción, con sus generosas notas a pie de página, y un índice, extremadamente útil (marca de la colección) de nombres y conceptos que aparecen en las notas a pie de página.

Aparte lo dicho anteriormente, la traducción está hecha con gran sensibilidad y dominio de la cultura medieval, así como de los conceptos que conforman el género épico. El *Cantar de Guillermo* es una obra estremecedora, particularmente violenta, pero al mismo tiempo llena de matices afectivos y humorísticos, que, a mi parecer, hacen especialmente difícil una traducción contenida. La traducción de Joaquín Rubio es, como deseaba él, una comprensión del texto, en que se manifiestan todos sus niveles posibles: desde la tragedia personal del errante Girard que ha de despojarse de su arnés, cuya desesperación está maravillosamente hallada por Rubio en medio del estilo formular del texto francés, hasta la descripción medio humorística, pero tremendamente exasperante de Renuard

(así traducido por Rubio Tovar) en la segunda parte del *Cantar*. Resultaría inútil, por mi parte, señalar aspectos que podrían haberse traducido de otra manera, porque, probablemente, no mejorarían el equilibrado resultado. Tal vez uno, porque reconozco haberme quedado helado ante el pasaje, cuando en la tirada CXXX Guillermo recrimina a Gui haber rematado a Deraimé, y Gui le contesta:

Si no tenía pies para poder andar, le quedaban ojos con los que podía ver y testículos para engendrar hijos. (p. 139)

Lugar en el que el texto francés dice:

"S'il n'aveit peiz dunt il peust aler,
Il aveit oilz dunt il poeit veer,
si aveit coilz pur enfant engendrer." (vv.1969-71)

Que considero de más fuerte catadura que la solución elegida por Rubio; más fuerte, no solamente por la raíz COLEONES >fr.a. *coilz* > fr. mod. *couille*, sino también porque está en rima interna con *oilz*, lo que intensifica ambos conceptos, que, en español, podría haberse conseguido a través de la aliteración del fonema /x/. Pero, en fin, no es más que una nota, y, como se sabe, *testis unus, testis nullus*.

Como dije anteriormente, la anotación del texto resulta igualmente equilibrada. En este sentido, está muy ligada al mundo interior del texto, y tiende a explicar conceptos antiguos, más que insituciones o costumbres. En el caso de un texto como el presente y habida cuenta del rango de lectores a que está dirigido (lectores curiosos y estudiantes, sobre todo), es, a mi modo de ver, la medida más prudente: completa el texto en su justa medida y, en caso, invita al lector a interesarse por su contexto, pero sin agobiarle por el exceso de datos. Más bien al contrario, las notas hacen sentirse al lector cómodo en la obra que acaba de tomar entre sus manos.

Y es esa la virtud de un libro: permitir que el lector lo disfrute y se apasione, aprenda y sepa a partes iguales. Virtud que tiene esa obra única que es la *Chançon d'Willame*, y que ahora, gracias a Joaquín Rubio Tovar, tiene el *Cantar de Guillermo*.

Els trobadors de la "Ría de Vigo": Martin Codax, Mendiño i Johan de Cangas.

Publicacions en motiu del Día das Letras Galegas de l'any 1998

Aquest article ha estat publicat en gallec a "Anuario de Estudios Literarios Gallegos" de l'any 1998 (Vigo 1999)

Els medievalistes de l'àmbit romànic hem tingut la sort de que tres trobadors medievals fossin nomenats els protagonistes del *Día das Letras Galegas* per a l'any 1998. A més del que suposa de popularització i difusió de la seva obra, aquesta efemèride ha suposat, com ja és habitual des que en l'any 1963 la *Real Academia Galega* va institucionalitzar aquell dia, l'estudi, revisió i edició d'aquests trobadors de la *Ría de Vigo*.

Seguint la tònica d'altres anys, editorials com Galaxia, Xerais o A Nosa Terra, juntament amb publicacions de tipus institucional promogudes per la Xunta de Galícia o les Universitats de Santiago de Compostela, Vigo o de Birmingham han editat treballs científics fruit d'investigacions dels seus professors o de congressos que han acollit, com és el cas del *Seminario de Estudios Galegos del Department of Hispanic Studies of The University of Birmingham*. Els estudis publicats han posat el llistó molt alt pel que fa a edició de textos medievals, han demostrat la bona salut de la filologia gallega i el prestigi de la seva escola, de la que n'és una bona mostra l'edició presentada per un jove grup de filòlegs que han desenvolupat la seva activitat en el *Centro de Investigaciones Literarias y Lingüísticas "Ramon Piñeiro"* (CILL "Ramon Piñeiro"). Contrasta aquesta situació amb l'escassetat de treballs d'investigació en l'àmbit musicològic. Hem de fer una crítica comuna a totes les noves edicions del trobador Martin Codax, ja que cap d'elles presenta la transcripció i edició de les melodies, quelcom inexplicable quan alguna d'aquestes edicions presenten textos que inclouen comentaris musicals d'aquelles melodies. Sembla que ningú ha vist la necessitat de publicar les melodies, que encara que ja publica-

des no són fàcils de trobar, i que tant per a un públic no especialista com per a l'acadèmic suposarien un coneixement de la lírica d'aquell trobador en la seva veritable dimensió oral: text i música. Si a això hi afegim que les transcripcions de monòdia cortesana es troben en un punt de discussió que, sovint, enfronta als musicòlegs pels criteris de transcripció, és estrany que ningú hagi abordat en aquestes publicacions el candent tema de la transcripció musical i la discussió sobre la paleografia musical i el seu significat.

Encara que les publicacions que s'han realitzat en motiu d'aquesta efemèride barregen sovint material divulgatiu amb estudis acadèmics, podem dividir-les en cinc apartats, considerant sempre que algun dels llibres comentats pot formar part de més d'un apartat. Així doncs, els cinc apartats són:

Edicions de les obres; publicacions de divulgació científica; publicacions commemoratives; publicacions de divulgació; actes de congressos i publicacions monogràfiques universitàries.

Edicions:

Arias Freixedo, Bieito, *As Cantigas de Johán De Cangas, Edición Crítica e notas*, Vigo, Departamento de Filoloxía Galega e Latina da Universidade de Vigo & Iniciativas Gutenberg, 1998.

[Citat com: Arias Freixedo 1998].

Descripció: Edició filològica amb capítols dedicats al trobador, a la tradició manuscrita, a la mètrica i al contingut literari. Incorpora un glossari i referències bibliogràfiques. Dirigida a un públic universitari.

Fernández Guiadanes, Antonio; Magán Ahelleira, Fernando; Rodiño Caramés, Ignacio; Rodríguez Castaño, María; Ron Fernández, Xosé Xabier; Vázquez Pacho, María del Carmen, *Cantigas do Mar de Vigo. Edición crítica das cantigas de Meendinho, Johan de Cangas e Martin Codax*, Santiago de Compostela, Centro Ramón Piñeiro para a investigación en Humanidades, 1998.

[Citat com: Fernández *et alii* 1998].

Descripció: Edició filològica. Aparell crític molt complet. Descripció manuscrita de les obres i la seva aparició i ordre en els manuscrits. Quadres complementaris de les referències manuscrites. Text crític de cada trobador amb una anàlisi de l'aspecte formal i del contingut, a més d'un comentari literari de cada obra. Presenta un complet glossari, un rimari i un capítol de referències bibliogràfiques citades. Inclou el facsímil de tots els manuscrits, i el pergamí Vindel de les cantigues de Martín Codax, amb notació musical, reproduït en color. Dirigida a un públic universitari.

Monteagudo, Henrique; Pozo Garza, Luz; Alonso Montero, Xesús, *Tres poetas medievais Da Ría de Vigo: Martín Codax, Mendiño e Xohan de Cangas*, Vigo, Galaxia, 1998.

[citat com: Monteagudo, Pozo, Alonso M. 1998].

Descripció: Inclou l'edició de les poesies realitzades per Henrique Monteagudo, pàgines 163-233, que presenta tres versions de cada obra: el text dels manuscrits, el text moderadament regularitzat, i el text fortament modificat que és l'edició pròpiament dita. Capítols dedicats al pergamí Vindel, en el seu aspecte lingüístic i història i avatars del manuscrit. Comentat en l'apartat de divulgació científica. Dirigida a un públic preuniversitari i universitari.

Ramón Pena, Xosé, *Xograres do mar de Vigo, Johán De Cangas, Martín Codax, Mendiño*, Vigo, Xerais, 1998.

[citat com: X. R. Pena 1998].

Descripció: Edició amb notes sobre els criteris i comentaris al text dels tres trobadors del títol, a més d'obres de Nuno Treez, Lopo Liáns i Airas Nunez (pàgines 85-115). Comentat en l'apartat de divulgació científica.

Per a un públic de BUP/ESO i COU. El capítol de l'edició és d'interès científic i universitari.

Ripoll Anta, Alexandre, Johan de Cangas. *Edición Crítica das cantigas con introducción notas e glosario*, Vigo, Xerais, Versión a o galego moder-

no de Bernardino Graña, 1998.

[Citat com: Ripoll 1998].

Descripció: Edició amb breus notes a peu de pàgina. Cada poesia presenta un quadre esquemàtic relatiu a la descripció mètrica i recursos literaris rítmics i estròfics, a més d'un breu comentari. Presenta un discutible capítol sobre mètrica rítmica (pàgina 33). Inclou dos apèndix, el primer amb la reproducció facsímil i la transcripció paleogràfica dels texts, i un segon apèndix amb una selecció d'edicions precedents dels textos. En l'últim capítol trobem una versió dels textos en galleg modern, obra de Bernardino Graña. Inclou un capítol de la bibliografia citada. Per a públic de BUP/ESO i COU.

Publicacions de divulgació científica:

Alonso Montero, Xesús (ed.), *Homenaxe ós tres poetas Medievais da Ría de Vigo, Martín Codax, Mediño, johán De Cangas*, A Coruña, Publicacións da Real Academia Galega, 1998. [Citat com: Alonso Montero 1998-a].

Descripció: Volum en el que Alonso Montero ens presenta les obres dels trobadors citats a partir del seu propi comentari i el de diferents autors i traductors. En la primera part dedicada a Martín Codax (pàgines 17-101), es presenten el text literari de la seva obra (edició de Henrique Monteagudo), amb traduccions al castellà, català, italià i alemany, i estudis de diferents autors com Jakobson, Vesteiro Torres o Tavani. A més compta amb un apartat de creació poètica moderna en homenatge al trobador en el que es presenten poesies de Gerardo Diego, Luz Pozo Garza i X. Rábade Paredes. La segona part dedicada a Mediño presenta l'edició del trobador, també de Monteagudo, amb traduccions al castellà, euskera, francès, anglès, rus, japonès, i llatí, a més d'estudis i assaigs de diferents autors del prestigi de Carolina Michaëlis de Vasconcelos, Karl Vossler, Alvaro Cunqueiro, o Pere Gimferrer. Aquesta part segona compta també amb poemes d'homenatge de Cunqueiro, Seoane o Martiño de Redondela, entre d'altres. La tercera part dedi-

cada a Johán de Cangas, presenta el text de les tres cantigas (edició de Monteagudo), una traducció al gallec modern i al castellà, i una glossa poètica de les tres cantigues realitzades per Ma do Carme Kruckenberg.

Monteagudo, Henrique, *O son das ondas. Mediño, Martín Codax e Xohan de Cangas. Xograres da Beiramar*, Vigo, Galaxia, Col. "Árbore Letras galegas", 1998.

[Citat com: Monteagudo 1998-b].

Descripció: Manual de divulgació d'àmbit científic i contextualitzador de l'obra dels trobadors. Presenta un capítol dedicat a la societat i a la literatura medieval en el que trobem descrits els protagonistes de la lírica cortesana gallego-portuguesa. Un interessant apartat dedicat a les relacions entre el llatí i la llengua gallego-portuguesa, i una contextualització poètica d'àmbit romànic. En el capítol segon trobem un estudi sobre les escoles trobadoresques gallegues, els gèneres, els manuscrits i l'estructura d'aquests. En el tercer capítol s'aborden els primers actors del repertori trobadoresc i la seva activitat lírica. En el quart capítol l'autor tracta els temes de les cantigues de romaria i la tradició gallego-portuguesa com influència de cultures. En els tres capítols següents es presenten les obres dels tres trobadors, en edició de l'autor. Es tanca el llibre amb un apèndix didàctic per a la lectura i pronunciació dels textos medievals. Llibre idoni per a un nivell de COU i de primers cursos universitaris.

Monteagudo, Henrique; Pozo Garza, Luz; Alonso Montero, Xesús, *Tres Poetas medievais Da Ría de Vigo: Martín Codax, Mendiño e Xohan de Cangas*, Vigo, Galaxia, 1998.

[citat com: Monteagudo, Pozo, Alonso M. 1998].

Descripció: Manual que posa l'accent en el context històric-literari i social a partir d'un capítol de Henrique Monteagudo, en el que emmarca l'activitat trobadoresca en l'àmbit hispànic i europeu, tractant aspectes com el de l'oralitat enfront a l'escriptura, l'aspecte socio-lingüístic i els gèneres poètics. Es reproduïx l'apèndix de lec-

tura i pronunciació del llibre anterior [Monteagudo 1998-b] i es presenta l'edició dels textos dels trobadors. Luz Pozo Garza, en el capítol "*Os poetas do Mar de Vigo*" aborda la tradició contemporània dels textos medievals, i comenta aspectes de modernitat de la lírica dels trobadors de Vigo. Xesús Alonso Montero ens introdueix en la història dels estudis filològics dedicats als trobadors de la Ría de Vigo, i la divulgació i fortuna de les seves poesies. Acaba el llibre amb una orientació bibliogràfica de Monteagudo. Es tracta d'un complet manual que ens pot facilitar la comprensió del món en que es desenvolupava l'activitat trobadoresca. Públic de COU i universitari.

Ramón Pena, Xosé, *Xograres do mar de Vigo. Johán De Cangas, Martín Codax, Mendiño*, Vigo, Xerais, 1998.

[Citat com: X. R. Pena 1998].

Descripció: Publicació que aborda, a més de l'edició dels textos, diferents aspectes de la lírica trobadoresca, la seva història i localització, les llengües romàniques i el galaico-portuguès, els gèneres poètics, i l'activitat poètica medieval a la Ría de Vigo. En un apèndix trobem una cronologia dels regnats i mapes històrics i lingüístics de la península. Manual ideal per a públic de BUP/ESO i COU.

Publicacions commemoratives:

Alonso Montero, Xesús (ed.), *Homenaxe ós tres poetas Medievais da Ría de Vigo. Martín Codax, Mendiño, Johan De Cangas*, A Coruña, Publicacions da Real Academia Galega, 1998.

[Citat com: Alonso Montero 1998-a].

Descripció: Comentat més amunt.

Alonso Montero, Xesús (ed. i pròleg), *A Cantiga de Mediño en 28 linguas*, Vigo, Xunta de Galicia, 1998.

[Citat com Alonso Montero 1998-b].

Descripció: Publicació commemorativa per a la difusió de la única cantiga de Mediño en 28 llengües (gallec, portuguès, castellà, català, eus-

kerà, mirandès, grec clàssic, llatí, albanès, alemany, àrab, xinès, danès, francès, friulià, gaèlic, grec modern, anglès, islandès, italià, neerlandès, romanès, rus, sard, suec, japonès i esperanto; i a l'apèndix dues traduccions albaneses. Algunes de les traduccions s'han publicat en el volum anterior. Llibre de gran valor divulgatiu i commemoratiu.

Brea, Mercedes; Costa, Luis; García-Sabell, Domingo; Villanueva, Carlos, *Cantigas do mar. Homenaxe a Martín Codax, Mendiño, Johán De Cangas*, A Coruña, Fundación Pedro Barrié de la Maza, conde de Fenosa, presentació de Carmela Arias y Díaz de Rábago, Condes de Fenosa, 1998.

[Citat com: *Cantigas do mar* 1998].

Descripció: Publicació commemorativa de la *Fundación Pedro Barrié de la Maza*, amb un pròleg de Domingo García-Sabell, un comentari musical de Carlos Villanueva, un capítol historiogràfic de Luis Costa i una presentació literària de Mercedes Brea, que reproduïx l'edició del grup del *Centro Ramon Piñeiro*. Capítol bibliogràfic filològic i musicològic, i un últim capítol en el que es presenta un concert del *Grupo de Cámara de la Universidad de Santiago de Compostela In itinere* amb l'actor Santiago Fernández, amb obres de diferents trobadors. Aquest capítol indica que aquesta publicació ha estat utilitzada com a programa de concert. La presentació del volum corre a càrrec de Carmela Arias i Díaz de Rábago, Condesa de Fenosa.

Freixanes, Víctor F.; Nicolás Rodríguez, Ramón; Barros Guimeráns; Pena Sánchez, Xosé Ramón; Pedro Ferreira, Manuel; Brea, Mercedes.

[Citat com: Freixanes et alii 1998].

Descripció: Luxosa publicació especial per el *Día das Letras Galegas*. Introducció literario-poètica de Víctor F. Freixanes descriguent i glossant les poesies dels trobadors; una cronologia de Ramón Nicolás Rodríguez; un capítol dedicat a les dones i als joglars de Carlos Barros Guimeráns; una interpretació literària de la producció poètica dels trobadors de la *Ría* de Vigo des d'una perspectiva cíclica de Xosé Ramón Pena Sánchez; una introducció al pergami Vindel de

Manuel Pedro Ferreira; i un capítol dedicat als santuaris de les riberes del mar de Mercedes Brea. Xosé Ramón Pena edita els textos. El volum s'acompanya d'un CD de les melodies de Martín Codax, interpretat per el grup *Vozes Alfonsinas*, i dirigit per Manuel Pedro Ferreira. Es tracta d'una publicació amb il·lustracions de gran qualitat i fotografies dels llocs emblemàtics citats en les poesies. Es reproduïxen tots els manuscrits en color i amb la mateixa qualitat d'il·lustració.

Monteagudo, Henrique, *Martín Codax. Cantigas*, Vigo, Galaxia, 1998.

[Citat com: Monteagudo 1998-a].

Descripció: Luxosa publicació de les cantigas de Martín Codax en edició de Monteagudo, amb un capítol dedicat al pergami Vindel, un altre al Cançoner de la Biblioteca Vaticana, i un altre al Cançoner de la Biblioteca Nacional de Lisboa (l'antic Colocci-Brancuti). Reprodueix els manuscrits amb gran calitat i el Pergami Vindel en el seu tamany real. Acompanya la publicació un CD amb les cantigas de Martín Codax, interpretades pel *Grupo de Música Antigua de Compostela*.

Publicacions de divulgació:

Queixas Zas, Mercedes, *Os trobadores do Reino de Galizia: Martín Codax, Mendiño e Xoan de Cangas*, Vigo, A Nosa terra, 1997.

[Citat com: Mercedes Queixa Zas 1997].

Descripció: volum de petit format, amb il·lustracions i diagramació molt atractives. Ideal per a un públic adolescent, o col·leccionista de llibres bells. Inclou un llibret a part amb els textos dels trobadors que també s'editen en la última part del llibre.

González Pérez, Clodio, *Martín Codax; Mendiño e Xohan de Cangas*, Noia, Toxosutos, 1997.

[Citat com: Clodio González Pérez 1997]

Descripció: publicació de petit format. Índex atractiu però que no arriba a assolir els seus objectius, ja sigui per la presentació de criteris discu-

tibles, o bé per la pretensió de presentar una completa bibliografia que pateix importants llacunes i errors de cita com és el cas de considerar a dos autors diferents a Beltrán, V., i a Beltrán Pepió, quan es tracta del mateix filòleg català Vicenç Beltrán.

Actes de congressos i publicacions monogràfiques universitàries

Couceiro Pérez, Xosé Luis e Fontoira, Lydia, *Día das letras Galegas. Martín Codax, Mendiño, Johán de Cangas*, Santiago de Compostela, Servicio de publicaciones da Universidade de Santiago de Compostela, 1998.

[Citat com: Couceiro-Fontoira 1998].

Descripció: Publicació commemorativa del *Departamento de Filoloxía Galega* de la *Universidad de Santiago de Compostela*, amb la intenció d'aportar noves lectures i interpretacions científiques dels textos trobadorescos. Edició dels textos en la versió del CILL "Ramón Piñeiro" i dels manuscrits. Presentació de Xesús Alonso Montero: *Da Academia, do 17 de maio e da poesía medieval*. Articles: *¿Sedía-m'eu? A propósito do incipit da cantiga de Meendiño*, per Rosario Álvarez e Henrique Monteagudo; *E verrá i, mia madre; o meu amigo (Martin Codax, 91, 5)*, per Mercedes Brea; *A edición da cantiga de Mendinho*, per Xosé Luís Couceiro Pérez; *Corpo velido, corpo delgado: a descripción física da amiga*, per Elvira Fidalgo; *Mendiño e a lírica actual galega. Unha análise puntual*, per Lydia Fontoira; *Apuntamento sobre a función de suxeito nas sete cantigas de amigo de Martín Codax*, per Clemente López Leizán; *Tres xogares, tres ermidas e un só mar*, per Pilar Lorenzo Gradín; *Sobre o cambio morfolóxico menço > minto / mença > mintá, senço > sinto / sença/sinta*, per Ramón Mariño Paz; *¿Fonoloxismo en Mendinho?*, per Mª Liliana Martínez Calvo; *Unha nota a Johán de Cangas: aguisar*, per Mª Esther Martínez Eiras; *Verrá: Os futuros irregulares con vibrante múltiple na Lírica profana*, per Xavier Varela. Publicació d'investigació universitària.

Flitter, Derek W. & Odber de Baubeta, Patri-

cia (coordinadors), *Ondas do Mar de Vigo. Actas do Simposio internacional sobre a Lírica Medieval Galego-portuguesa*, Birmingham, The University of Birmingham, 1998.

[Citat com: Flitter & Odber 1998].

Descripció: Publicació de les *Actas do Simposio Internacional sobre a Lírica Medieval Galego-Portuguesa* del *Seminario de Estudios Galegos de la Universidad de Birmingham*.

Intervencions: As ondas no tempo Derek W Flitter (Presentació); *Meedinho connosco*, per X. L. Méndez Ferrín (Conferència). Ponències: *Cantares de santuario, cantares de romaría*, per Henrique Monteagudo; *O proxecto Lírica galego-portuguesa (LGP), primeira fase do Arquivo Galicia Medieval (AGM)*, per M^a del Carmen Rodríguez Castano & M^a del Carmen Vázquez Pacho; *As cantigas satíricas de Alfonso X, O Sábio: Problemas de interpretación*, per Juan Paredes Nuñez; *A música das cantigas galego-portuguesas: balanço de duas décadas de investigação (1977-1997)*, per Manuel Pedro Ferreira; *Two for the price of one on the Castroxeriz Cantigas de Santa Maria*, per Stephen Parkinson; *Meendinho e familia*, per Teresa López; *A corte poética de Alfonso III o Bolonhês e a materia de Bretaña*, per Santiago Gutiérrez García.; *Translating the Cantigas - how to lose gracefully*, per Richard Zenith; *Nojo tom'e quer prazer é de Fern,o Velho?* per Giulia Lanciani; *Os ciclos satíricos nos Cancioneros Peninsulares Graça Videira Lopes; En Vigo, eno sagrado. Ciclos e secuencias líricas no cancionero de amigo*, per Xosé Ramón Pena. Conferència de Clausura: *Ainda sobre Martin Codax e Mendinho*, per Giuseppe Tavani.

La primera pregunta que ens hem de fer és què aporten de nou les edicions que d'aquests tres trobadors s'han realitzat en motiu de l'efemèride. Les noves edicions que ha generat aquesta commemoració son, com ja hem indicat, per a l'obra dels tres trobadors, la de Henrique Monteagudo (Monteagudo 1998-b i Monteagudo, pozo, Alonso M. 1998), la de Xosé Ramón Pena (X. R. Pena 1998), i la de l'equip de joves filòlegs del CILL "Ramón Piñeiro" (Fernández *et alii* 1998) que presenta l'aparell crític més complert

de totes les edicions. Aquesta és l'edició que reproduceix Mercedes Brea en el volum editat per la *Fundación Pedro Barrié de la Maza* (*Cantigas do mar* 1998:95-100), y que també reproduceix la publicació commemorativa de la *Universidad de Santiago de Compostela* (Couceiro-Fontoira) 1998: 21-27).

Alonso Montero reproduceix per als tres trobadors les edicions de Monteagudo (Monteagudo, Pozo, Alonso M. 1998) tal i com indica ell mateix (Alonso Montero 1998-a: 9) edició que també segueix per al text de Meendinho en les traduccions a varis idiomes realitzades en l'any 1998, encara que algun traductor com Alexandra Koss, han seguit l'edició de Tavani (A poesía lírica galego-portuguesa, Vigo: Galaxia 1991, 3ª ed.), mentre que els traductors que han realitzat el seu treball abans de l'any 1998 van seguir la de Nunes (Cantigas de amigo, Coimbra, 1928).

No podem parlar d'edicions millors o pitjors, sí, en canvi, d'edicions més pròximes a la tradició manuscrita. És el cas de l'edició de Xosé Ramón Pena (X. R. Pena 1998), l'únic que a la cantiga de Mendiño accepta la lectura del manuscrit (*serlam*), mentre que tots els demés s'inclinen per una correcció al manuscrit en funció de diferents criteris d'interpretació. Monteagudo opta, en primer lloc per una edició que en un principi ens pot semblar eclèctica. Ofereix tres textos de cada cantiga: el primer el text del manuscrit, en segon lloc el "text moderadament regularitzat", i en tercer lloc el "text fortament regularitzat", aquesta última amb una "xustificación" que equival als criteris d'edició del seu autor. Criteris exposats, per exemple, en un documentat article que publica amb Rosario Álvarez (Couceiro-Fontoira 1998: 45-64) en el que els autors, respecte al primer vers de la cantiga de Mendiño, opten per la lectura *seia.m'eu*, tal i com apareix després en la seva edició. Potser la lectura més discutida dels tres trobadors és el refrany d'aquesta única cantiga de Mendiño; la majoria d'editors, seguint a Tavani, interpreten la seqüència lèxica "*eu a com e verrá*" (X. R. Pena 1998:101), *e ver[r]a* (Fernández et alii 1998:63). Aquesta última lectura amb llargues justificacions crítiques, però

cap d'elles amb ànim de presentar una lectura definitiva. Si el manuscrit hagués comptat amb notació musical, el règim mètrico-melòdic ens hagués donat pautes d'edició més que probables. La unanimitat de la tradició manuscrita obliga a replantejar-se qualsevol hipòtesis de desenvolupament ulterior de la grafia "*eu a*" que apareix després del refrany, i -com fa Monteagudo i la tradició anterior- interpretant aquestes lletres com l'inici del refrany (*eu atendendo o meu amigo*) perquè sigui repetit una altre vegada. En aquest cas la lectura de Monteagudo, segons la nostra opinió seria la més propera a la obra original del trobador. No obstant la qüestió segueix oberta.

Les diferents edicions presenten lectures, en alguns casos, contraposades, i la falta d'unanimitat entre editors té en aquesta ocasió un exemple de discrepància entre mestre i deixebles, ja que és Mercedes Brea qui ha dirigit i tutelat el grup de filòlegs del CILL "Ramón Piñeiro", i és ella mateixa la que signa el pròleg d'aquella edició (Fernández et alii 1998:XI-XIV). Ens referim al vers 8è de *Mia irmana fremosa, treides comigo* de Martin Codax (91,5), que el grup d'editors del *Centro Ramón Piñeiro* edita com *e verra i mia madr'e e o meu amigo* (Fernández et alii 1998:197), mentre que Mercedes Brea (Couceiro-Fontoira 1998: 65-76) publica un documentat treball en el que proposa *e verrá i, mia madre, o meu amigo*, lectura acceptada també per Xosé Ramón Pena (X. R. Pena 1998:96), encara que variant l'ordre estròfic (vers nº 11, 4rta. Cobla) el mateix ordre que presenta l'edició de Monteagudo (Monteagudo, Pozo, Alonso M. 1998:111). El que ens demostra aquesta discrepància d'editors és la vivacitat d'una escola que, des de les bases més acadèmiques, genera polèmica i discussió científica.

Sobre l'obra de Xohan de Cangas disposem de dues edicions monogràfiques, la d'Alexandre Ripoll (Ripoll 1998) amb uns atractius quadres esquemàtics i explicatius de cada una de les poesies, i la de Bieito Arias Freixedo (Arias Freixedo 1998) amb un format molt més acadèmic. Sense menysprear el treball de Ripoll, l'edició d'Arias Freixedo conté un aparell crític més filolò-

gic, potser degut a que és la pròpia *Universidad de Vigo* i el seu *Departamento de Filoloxía Galega*, que promou a aquesta edició per a un públic universitari. Ripoll aborda el text de Johan de Cangas des d'una perspectiva positivista. Així el capítol dedicat a la rítmica del vers pot ésser discutit des de molts aspectes. La periodització rítmica d'un text literari romànic rarament funciona unànimement en tot el text, recordem els textos trobadorescos de Jaufré Rudel *Lanquand li jorn son lonc en mai*, o el considerat rítmic per excel·lència de Raimbaut de Vaqueiras *Kalenda maia ni fuelhs de faia*, que mantenen la periodització rítmica només en la primera cobla, en el cas de la *canço de lonh*, o forçant molt la prosodia del text en la *estampida*. A més, alguna de les anàlisis de Ripoll podrien interpretar-se -seguint el seu sistema d'anàlisi rítmica- de manera oposada. Ripoll (Ripoll 1998:40) proposa un anàlisi rítmic de

En San Mamed'u sabedes

(o ó) (o ó) (o ó)

quan, marcant una oposició prosòdica de tòniques i àtones nosaltres podríem proposar

En San Mamed'u sabedes

ó o o ó o o ó o

la representació rítmica del qual podria ser

v v - v v - v

sigui dos dactílics i un anapest, encara que confessem que mai analitzaríem aquest text des d'aquella perspectiva, i que aquest tipus d'anàlisis en textos romànics sovint no són més que una projecció filològica amb un afany regularitzador molt allunyat d'un vertader text oral. Com deia el musicòleg Gérard Le Vot en el seu seminari sobre música medieval a la universitat de Lyon fa una colla d'anys, els textos orals gaudeixen de forma inconscient i natural de ritmes naturals, sovint sense que l'auditori o l'interpret ho hagi previst, i únicament pel factor de respiració.

En el volum editat per la Universitat de Santiago (Couceiro-Fontoria 1998) és on trobem els treballs monogràfics sobre problemes d'edició, com el de Xosé Luis Couceiro respecte la cantiga de Mendiño, o els treballs ja citats de Rosario Álvarez i Henrique Monteagudo, i el de Mer-

cedes Brea.

El volum preparat per Alonso Montero (Alonso Montero 1998-a) es d'inestimable valor, tan per les traduccions realitzades amb anterioritat a l'homenatge, com les realitzades expressament per aquest volum, i la recopilació d'estudis i assaigs, alguns d'ells de difícil localització o poc coneguts. Articles com el de Karl Vossler o el de Roman Jakobson són joies de lectura obligada. La modernitat del plantejament -recordem que aquesta és la línia de presentació de temes universitaris de l'editorial *Il Mulino*- converteix aquest "homenaxe" en una de les publicacions més atractives de les que comentem. Com atractiva és la traducció a les 28 llengües de la cantiga de Mendiño (Alonso Montero 1998-b), que recull traduccions del volum citat anteriorment. Una vegada més els traductors han seguit el seu propi criteri filològic, escollint d'entre les edicions la que els resultava més convincent.

El comentari filològic i literari més extens a les diferents obres dels trobadors homenatjats el trobarem a l'edició promoguda per CILL "Ramon Piñeiro", encara que sense oblidar els aspectes ja comentats d'altres autors. Tant pel volum com per la quantitat d'informació aportada, aquesta publicació és la més documentada. S'ha de valorar positivament l'esforç de la publicació promoguda per la Fundació Barrié de la Maza (*Cantigas do mar* 1998) en l'apartat biogràfic musical, sobretot en el capítol dedicat a l'oralitat i Edat Mitjana, i encara que els ressenyadors sempre estem disposats a afegir-hi alguna que d'altra referència bibliogràfica, el resultat és positiu (*Cantigas do mar* 1998:105-116).

Sobre la música de les cantigas, en concret de Martin Codax, comptem amb dos comentaris de tipus musicològic, un el de Ferreira (Freixanes *et alii* 1998:56-68) sobre el pergami Vindel, i un altre el de Carlos Villanueva (*Cantigas do mar* 1998:13-34), que tracta tant de les melodies com de la seva interpretació.

Per concloure aquesta breu ressenya, hem de valorar positivament les diferents edicions remarcant, per la seva documentació, la del grup de filòlegs del CILL "Ramon Piñeiro" (Fernández *et*

alii 1998). Les de Arias Freixedo (Arias Freixedo 1998) pel seu rigor filològic i la de Xosé Ramon Pena (X. R. Pena 1998) pel seu apropament al manuscrit. Pel que fa a la divulgació científica s'ha de destacar els volums editats per Alonso Montero (Alonso Montero 1998 a -b) i el d'Henrique Monteagudo (Monteagudo 1998-b), mentre que per una divulgació popular, el volum de A Nosa Terra (Mercedes Queixas Zas 1997) pot ser un vehicle òptim per a un públic no especialitzat i que difícilment accediria a aquests repertoris medievals si no fos per publicacions com aquesta. De les publicacions col·lectives i la publicació de les actes dels congressos hem de destacar, com ja ho hem fet més a dalt el volum editat per la *Universidad de Santiago* pels articles sobre edició dels textos, mentre que les actes del *Simposio Internacional sobre a Lírica Medieval Galego-Portuguesa*, presenten un article de Ferreira en el que pondera les seves teories rítmiques referides al pergami Sharrer sense que podem certificar les seves afirmacions amb cap edició del manuscrit, teories rítmiques que, sovint, imposen interpretacions que destrueixen la prosòdia del text. D'aquest mateix volum destacar el treball de Xosé Ramon Pena (X. R. Pena 1998) sobre els cicles i les seqüències líriques en el *cancioneiro de amigo*, o la contextualització sociològica literària de Henrique Monteagudo (Monteagudo, Pozo, Alonso M. 1998).

Dels dos CD que acompanyen a dues de les publicacions ja citades, podríem comentar varis aspectes, però abans de comentar-los hem de precisar que ambdós presenten un nivell artístic correcte, i que la recepció de l'obra no condiciona la seva àlvia arqueològica. És a dir, que a nosaltres ens sembli més o menys agradable i bonic no és sinònim de que sigui bo o correcte musicològicament, i viceversa. El CD dirigit per Ferreira (Freixanes *et alii* 1998) es limita a una veu femenina acompanyada per una flauta, quan l'instrument que tradicionalment acompanyava la veu a l'edat mitjana és l'instrument de corda. De la interpretació de Ana Ferraz hem d'assenyalar la seva estètica romàntica, amb ornamentacions i efectes vocals d'estètica poc medieval, i la falta d'articulació de la prosò-

dia del text cantat que es manifesta amb accentuacions errònies com *Vigó* (*en la igreja de Vigo*). Alguns dels textos cantats no s'entenen.

L'altre CD del grup de *Música Antigua de Compostela* (Monteagudo 1998-a) presenta una interpretació més plausible, que dins de l'austeritat transmet els textos d'una manera totalment intel·ligible, gràcies a les acurades interpretacions d'Ana Sánchez i Paula Corujo. En algun moment (*Mandad'ei conmigo*) les interpretacions presenten una periodització rítmica gratuïta que no es justifica per la paleografia. Aquest tipus d'interpretació -descartada des d'una perspectiva musicològica- és fruit -segurament- de la moda d'interpretació modal de la monòdia cortesana inaugurada per Binkley i continuada encara avui per Jordi Savall i Montserrat Figueres, a qui les intèrprets semblen imitar en algun moment, sobretot per certes impostacions vocals. Recomanable tot i les flautes i els detalls ja comentats.

Bibliografia per ordre alfabètic

Alonso Montero, Xesús (ed.), *Homenaxe ós tres poetas Medievais da Ría de Vigo. Martín Codax, Mendiño, Johán de Cangas*, A Coruña, Publicacions da Real Academia Galega, 1998.

[Citat com: Alonso Montero 1998-a].

Alonso Montero, Xesús (ed. y prólogo), *A Cantiga de Mendiño en 28 linguas*, Vigo, Xunta de Galicia, 1998.

[Citat com: Alonso Montero 1998-b].

Arias Freixedo, Bieito, *As Cantigas de Johán De Cangas. Edición crítica e notas*, Vigo, Departamento de Filoloxía Galega e Latina da Universidade de Vigo & Iniciativas Gutenberg, 1998.

[Citat com: Arias Freixedo 1998]

Brea, Mercedes; Costa, Luis; García-Sabell, Domingo; Villanueva, Carlos, *Cantigas do mar. Homenaxe a Martín Codax, Mendiño, Johán De Cangas* (), presentación de Carmela Arias y Díaz de Rábago, Condesa de Fenosa, A Coruña, Fun-

dación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa, 1998.

[Citat com: Cantigas do mar 1998].

González Pérez, Clodio, *Martín Codax, Mendiño e Xohan de Cangas*, Noia, Toxosoutos, 1997

[Citat com: Clodio González Pérez 1997].

Couceiro Pérez, Xosé Luis e Fontoira, Lydia (ed.), *Día das Letras Galegas. Martín Codax, Mendiño, Johán De Cangas, Santiago de Compostela*, Servicio de Publicaciones da Universidade de Santiago de Compostela, 1998.

[Citat com: Couceiro-Fontoira 1998].

Fernández Guiadanes, Antonio; Magán Ahelleira, Fernando; Rodiño Caramés, Ignacio; Rodríguez Castaño, María; Ron Fernández, Xosé Xabier; Vázquez Pacho, María del Carmen, *Cantigas do Mar de Vigo. Edición crítica das cantigas de Mendo, Johan de Cangas e Martín codax*, Santiago de Compostela, Centro Ramón Piñeiro para a investigación en Humanidades, 1998.

[Citat com: Fernández et alii 1998].

Flitter, Derek W. y Odber de Baubeta, Patricia (coordinadores), *Ondas do Mar de Vigo. Actas do Simposio Internacional sobre a Lírica Medieval Galego-Portuguesa*, Birmingham, The University of Birmingham, 1998.

[Citat com: Flitter & Odber 1998].

Freixanes, Víctor F.; Nicolás Rodríguez, Ramón; Barros Guimeráns, Carlos; Pena Sánchez, Xosé Ramón, Pedro Ferreira, Ramón; Brea, Mercedes, *Johán De Cangas, Martín Codax, Mendiño. 1200-1350. Lírica Medieval*, Vigo, Xerais, 1998.

[Citat com: Freixanes et alii 1998].

Monteagudo, Henrique, *Martín Codax. Cantigas*, Vigo, Galaxia, 1998.

[Citat com: Monteagudo 1998-a].

Monteagudo, Henrique, *O son das ondas. Mendiño, Martín codax e Xohan de Cangas. Xograres da Beiramar*, Vigo, Galaxia, Col. "Árbore. Letras Galegas", 1998.

[Citat com: Monteagudo 1998-b].

Monteagudo, Henrique; Pozo Garza, Luz; Alonso Montero, Xesús, *Tres poetas medievais Da Ría de Vigo: Martín codax, mendiño e Xohan de Cangas*, Vigo, Galaxia, 1998.

[Citat com: Monteagudo, Pozo, AlonsoM. 1998].

Pena, Xosé Ramón, *Xograres do mar de Vigo. Johán De Cangas, Martín Codax, Mendiño*, Vigo, Xerais, 1998.

[Citat com: X. R. Pena].

Queixas Zas, Mercedes, *Os trobadores do Reino de Galiza: Martín codax, Mendiño e Xohan de Cangas*, Vigo, A nosa Terra, 1997.

[Citat com: Mercedes Queixas Zas 1997].

Ripoll Anta, Alexandre, *Johan de Cangas. Edición crítica das cantigas con introducción notas e glosario*, Vigo, Xerais, 1998.

[Citat com: Ripoll 1998].

ANTONI ROSSELL
(Universitat Autònoma de Barcelona)

La Bella Dama Despiadada

Autor: Alain Chartier

Editorial: Gredos (Clásicos Medievales, 1), Madrid.

Any Publicació: 1996

ISBN: 84-249-1821-5

pp: 104

Preu: 1.200 ptes.

Va néixer a Bayeux, a Normandia. Era fill d'una família benestant i podia aspirar a ocupar alts càrrecs, com els seus dos germans: Thomas i Guillaume. Ell i el seu germà Thomas van ser notaris i secretaris del rei; l'altre germà, Guillaume, va ser bisbe de París i canceller reial. I el seu nom és Alain Chartier.

No coneixem amb exactitud la data del seu

naixement però, bo i considerant algunes referències que apareixen en la seva obra, podem situar-la entre 1385 i 1395, probablement més a prop de la primera data que de la segona. Sembla ser que va estudiar a la universitat de París. El 1425 apareix citat en un document com a Mestre en Arts i podria ser que també hagués arribat a ser Doctor en lleis. Però les dades de què es disposa són molt poc consistents i no permeten afirmar gaire res amb una rotunditat absoluta. De tot el que fa referència a la seva formació universitària, només en podem destacar el seu provat coneixement del llatí.

La informació que està al nostre abast sobre Alain Chartier s'afiança a partir del moment en què aquest entra a formar part del servei de Violant d'Aragó, reina de Jerusalem i Sicília. Aquesta reina va ser la mare del rei René d'Anjou, que fou un important escriptor, autor, entre altres obres, de *Le livre du cuer d'amours esprís* (acabat al 1457). Aleshores Alain Chartier figura entre els servents de la casa en els llibres de comptes de 1408 a 1414. En aquesta casa, Chartier va conèixer el futur rei francès Carles VII, que hi va viure cinc anys, els cinc anys que separen el seu prometatge del matrimoni amb una filla de Violant d'Aragó. Un cop Carles VII és reconegut com a hereu de la corona i s'independitza, amb el seu propi seguici, Chartier consta entre el seu servei i, a partir d'aquest moment (1417), es troba la seva signatura, com a notari i secretari del seu senyor, en diferents cartes. D'altra banda, cal subratllar que aquests càrrecs que exercia Chartier eren de màxima importància i influència, ja que el nombre de notaris del rei era de cinquanta-nou i el de secretaris reials es reduïa a mitja dotzena. Es posa de manifest, d'aquesta manera, el grau de confiança de què gaudia Chartier de cara al rei Carles VII.

I la llarga relació establerta entre el secretari i el seu senyor, que es remuntava a la seva infantesa, va donar lloc al fet que el rei diposés tota la seva confiança en ell i li encomanés delicades missions diplomàtiques, més com a orador que com a embaixador. A més a més, totes aquestes missions s'emmarquen en una situació conflicti-

va: França es troba assetjada per totes bandes. Els borgunyons pressionen per l'est i el nord, i els anglesos intenten imposar-se al sud-oest. La publicació de la *Belle Dame sans mercy* (1424) hauria tingut lloc poc abans de començar una d'aquestes missions, abans de dirigir-se cap a la cort de Sigismund, rei d'Hungria i emperador del Sacre Imperi. Així mateix, els testimonis de la seva correguda agenda són múltiples i ens parlen de diverses missions i viatges.

Alain Chartier va morir el 20 de març de 1430; molts anys després, al 1458, el seu germà Guillaume, essent bisbe de París, va encarregar una tomba per a ell, amb un retrat i un llarg epitafi en llatí.

En contra de l'opinió generalitzada, no va ser la *Belle Dame sans mercy* l'obra poètica d'Alain Chartier més difosa durant l'Edat Mitjana. El *Breviaire des Nobles*, amb 53 manuscrits, i el *Lay de Paix*, amb 48, superen el nombre conegut de còpies (44) del poema. I si bé és cert que el nostre text va aparèixer molt aviat en traduccions al català i a l'italià, no és menys veritat que el *Quadrilogue invectif*, per exemple, no va tardar a ser traduït a l'anglès o al castellà. Ara bé, és indubtable que l'obra que ara ens ocupa fou una de les que va tenir més èxit i, sobretot, la que va donar fama al seu autor durant més temps.

El relat s'inicia de bon matí en el transcurs d'un viatge durant el qual l'autor, o el que se suposa ser l'autor, s'abandona a pensaments tristos i malencònics. El seu discurs i les seves idees neixen del desconsol que li ha provocat la pèrdua de la seva dama. Decideix oblidar-se de tot tipus de poesia alegre i de tota relació amb la gent que l'envolta. Aleshores arriba a un alberg i descobreix que hi ha una festa en la qual es veu obligat a participar. Durant el sopar observa un jove vestit de negre, amb clars símptomes d'estar enamorat i de no ser correspost. I s'adona fàcilment de quin és la dama que provoca els sofriments i patiments del jove cavaller.

El protagonista, cansat de la festa, es retira poc després a un lloc més tranquil del jardí. Casualment, a l'altre costat de l'arbust on ell reposa, se situa una parella que comença un debat: el

jove suplica a la dama que l'accepti com a enamorat i la dama el rebutja. Tot i que el jove insisteix amb els seus requeriments, la dama es mostra del tot insensible a les penes que suporta el cavaller i respon negativament a cada argument nou que utilitza el seu interlocutor. Com que no aconsegueix el seu propòsit, l'home marxa desesperat, mentre que la dama s'incorpora a la festa i al ball. L'autor comenta com posteriorment es va assabentar de la mort de tristesa del jove enamorat, i acaba recomanant a dames i a donzelles que no es comportin mai amb la crueltat de la bella dama despietada.

En total, l'obra consta de vuit-cents octosíl·labs agrupats en cent estrofes. La majoria d'aquests estan dedicats a transmetre, en discurs directe, la conversa entre el jove i la dama, emmarcada en l'experiència del que narra la història. D'aquesta manera, el protagonista explica el que va veure, un cop ha posat de manifest els seus propis pensaments. El nucli central de l'obra està constituït pel debat de la parella, en el qual cadascun utilitza, alternativament, una estrofa, és a dir, vuit versos, per a expressar els seus arguments. Aquests versos segueixen la coneguda tècnica del debat poètic (tensó) tal com l'havien utilitzada, a principis del segle XII, els trobadors Uc Catola i Marcabré, i l'havien continuada molts altres poetes occitans i francesos. I, com en tants altres debats, no només queden clares les postures dels dos participants, sinó que també s'aborden altres aspectes, com els plantejaments absolutament cortesos, sense cap mena de fissura, de l'enamorat, i l'actitud de la dama, que Carlos Alvar titlla de cínica, materialista o, fins i tot, burgesa. L'autor ens predispone negativament vers la dama mitjançant recursos estilístics com, per exemple, expressions col·loquials o vulgars que contrasten amb el to més culte i ponderat del cavaller.

La *Belle Dame sans mercy* s'inclou en la tradició literària de l'amor cortès; efectivament, el jove enamorat segueix les pautes que havien establert els trobadors tres-cents anys abans, mentre que la dama reacciona amb clara dissidència i discrepància pel que fa a la tradició cortesa. I d'aquí sorgeix la violenta contraposició entre ambdós interlo-

cutors, que discuteixen prenent com a punt de partida dues posicions diametralment oposades. De fet, l'enamorat actua en tot moment com l'humil servent de la dama, a la qual guarda respecte, temor i veneració com si ocupés una situació social molt superior. La serveix, en definitiva, com si ella fos el seu senyor feudal. Servir i estimar són, per al jove, una mateixa cosa, tal com havia après de la llarga tradició lírica de tipus trobadoresc. Tot el seu comportament ve donat per la tradició cortesa, efectivament: el jove malaurat se situa en el primer grau de la relació amorosa. La seva desfeita es produeix a resultes dels nous propòsits amorosos que intenta confegir per tal de deixar enrera el primer grau; expressa el seu amor a la dama i, amb insistència però sense èxit, prova de ser correspost (*pregador*). I aquí es defà completament l'itinerari amorós del malaurat cavaller.

Així com aquest llibre s'inclou en la tradició que coneixem des de Guilhem de Peitieu i els primers trobadors, passant pels poetes sicilians o els poetes galaico-portuguesos, la *Belle Dame sans mercy* suggereix un nou episodi de la història literària occidental. L'escàndol que va provocar en el seu moment va donar lloc a nombroses imitacions: el *Parlement d'Amour* de Baudet Herenc, *La Dame leale en amours*, *La Cruelle Femme en amours* d'Achille Caulier que defensen feroçment o condemnen amb vehemència, segons el cas, la bella dama d'Alain Chartier. Aquesta traducció recull, amb molt d'encert, alguns dels documents de la querella de la *Belle Dame sans mercy*.

Carlos Alvar és el traductor d'aquesta obra, conegut pels seus treballs científics en literatura romànica medieval. A més, és el director d'aquesta col·lecció; i ha optat per incloure textos de la querella que va encetar aquest poema en el seu moment, així com un complet i documentat estudi introductori. L'obra, segons Alvar, fou coneguda ràpidament a Catalunya car alguns versos són citats per fra Bernat Hug de Rocabertí i pel seu contemporani Pere Torroella, i els personatges de Chartier seran ja molt més coneguts després de la traducció de Francesc Oliver, cap al 1460.

El professor Alvar ha emprès tota la tasca de

traducció basant-se sobretot en l'edició de J.C.Laidlaw (1974), ja que es tracta d'una edició crítica de gran qualitat i que, tan bon punt va aparèixer, va desplaçar la limitada edició d'A.Piaget (1949). *La Belle Dame sans mercy* fou l'obra que inaugurà aquesta refinada col·lecció, que sens dubte esdevindrà un material de consulta i lectura obligades, i que esperem que, en un futur no molt llunyà, apareixerà ja en edició bilingüe.

(RESSENYAT PER SIXTE MARCOS VICENS)
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Jaufré

Traductor: Fernando Gómez Redondo
Editorial: Gredos (Clásicos Medievales, 2), Madrid.
Any Publicació: 1996
ISBN: 84-249-1835-5
pp: 312
Preu: 2.400 ptes.

Seria del tot sorprenent que es pogués demostrar que el *Jaufré* era una de les novel·les que posseïa don Quijote de la Mancha en la seva biblioteca. El que seria gairebé impossible, però, seria pensar que aquest *roman* o novel·la es va salvar de les flames després d'aquell "donoso escrutini" dut a terme pel mossèn i el barber. I és que l'ideal cavalleresc s'alimenta amb força en aquest llibre d'aventures que de ben segur hagués merescut les flames en aquella ocasió. I amb això no vull dir que don Quijote hagués llegit el *Jaufré* i el conegués a la perfecció; el que, en qualsevol cas, sí havia transcendit fins al cor de la Mancha és la generositat i el *glamour* d'una milícia tan caritativa i valent com fou l'ideal cavalleresc.

El *Jaufré* és un *roman* occità format per 10.956 octosíl·labs. Està clar que, a l'hora de traduir, és difícil de respectar la versificació i, per aquesta raó, se sol passar a la prosa com si fos una novel·la en el sentit modern de la paraula. L'autor, pel que fa a la llengua, podria situar-

se a l'extrem sud del domini de la llengua d'oc, i tant podria ser al Llenguadoc meridional com a la pròpia Catalunya. Hi ha la possibilitat que l'autoria anònima del *Jaufré* es repartís entre dos redactors, sobretot perquè la conclusió demana que resem "per aquell que ha començat l'obra i el que l'ha acabada". Tanmateix, l'estil no denota en cap moment, en una perspectiva global, ni una sola modificació sensible o notòria. Tampoc hi ha cap variació lèxica que ens faci observar el pas d'un autor a l'altre.

Les dues parts del llibre foren escrites per a un rei d'Aragó. Aquest monarca sembla haver estat el brillant i poderós Alfons I (1152-1196), encara que també s'havia considerat com a possible destinatari del llibre Jaume I el Conqueridor. Totes les recerques per determinar-ne la data, però, situen amb certa seguretat aquest *roman* a finals del segle XII, de manera que descartem la segona opció. A més a més, ens cal recordar que el nom de Jaufré era el del primer comte de Barcelona (segle IX); i, així mateix, la reina Sancha, la muller d'Alfons I, era la neboda de Geoffroy de Bretanya, el tercer fill d'Henry II Plantagenet. El fet que el personatge del roman i aquesta famosa personalitat compartissin el nom és significatiu perquè aquest darrer va contribuir a la difusió de les llegendes artúriques.

Aquest *roman*, de matèria artúrica, depara un gran interès per a la història literària, ja que demostra l'expansió d'aquestes llegendes, que havien abarcat un gran territori d'influència, i també que en el domini de la llengua d'oc es reproduïen ja abans de les primeres versions escrites. En aquest sentit, doncs, la tradició oral suposaria el primer estadi de la influència de les llegendes artúriques mitjançant el folklore i els joglars.

El *Jaufré* s'inicia amb un elogi del rei Artur i dels seus cavallers de la Taula Rodona. El rei no pot asseure's a taula, en un dia assenyalat, si abans no ha presenciat una "aventura". Aleshores una bèstia meravellosa el segresta i se l'emporta a la vora d'un precipici on el manté suspès enlaire, bocabadat i indefens. Tota la gent de la cort es despulla i apilona les seves vestimentes per a pro-

tegir el monarca de la perillosa caiguda. La bèstia es transforma i resulta ser un cavaller coneixedor de les arts màgiques. Després d'aquesta introducció, carregada de fantasia i simbolització, arriba el jove Jaufré, que és el fill d'un famós cavaller. En un passat que molts personatges testimonien com a gloriós, el cavaller Dozon va donar la vida en defensa d'Artur. I el seu coratge ha de conformar la virtut més característica de Jaufré, que és el seu descendent. Jaufré demana de ser armat cavaller i ho aconsegueix per més que el senescal Keu se'n rigui. Tot seguit emprèn una persecució en la que superarà múltiples peripècies i perills, i en la que es farà mereixedor de nobles proeses. Com que Taulat de Rougemont (Tablante de Ricamonte, en la traducció castellana) ha ofès la cort del rei Artur matant un altre cavaller als peus de la reina, Jaufré el persegueix i reconeix, a mesura que avança l'acció, el talent malèvol, orgullós, sàdic i virulent de Taulat.

L'heroi no pot deixar escapar aquest malvat que castiga cada mes un cavaller que té presoner; cada mes li torna a obrir les ferides a cops de fuet. Aquesta mica de sadisme s'acompanya de diversos episodis de donzelles que estan a punt de ser maltractades per Taulat. La persecució empeny el jove guerrer i li ofereix espectacles lamentables, com si l'herba no tornés a créixer allà on el cavall de Taulat ha deixat les empremtes. La catàstrofe, la crueltat i el mal es combinen certament d'una forma malèfica. Però no hi ha res que aturi Jaufré, ni tan sols els leprosos o els gegants, o els seus encantaments. Fins i tot, Jaufré ha de dur a terme un combat contra el dimoni, el qual desapareix cada cop que rep una estocada.

Quan Taulat és vençut, els habitants de Montbrun s'obliden del dol que portaven i que havien de posar de manifest tres vegades cada nit. La seva aprensió i el seu dol havien estat tan fermes i violents que, si se'ls interrogava per les seves causes, esdevenien tan furiosos que perseguïen a mort el que els ho demanava. D'aquesta manera, l'heroi ho pateix en uns quants capítols: si bé ell es mostra afable i demana gentilmente el perquè, els altres l'ataquen aïrats i l'intenten destrossar. No obstant això, tots aquests

equívocs i malentesos es resolen i finalment el cavaller —Melian de Monmelior— és alliberat i la senyora de Montbrun, la bella dama Brunissèn, s'enamora de Jaufré de la mateixa manera que ell d'ella. Cal apreciar una inversió dels termes ja que, uns moments abans, ella ha estat a punt de fer-lo matar per haver entrat en el seu jardí. De fet, els cavallers de Brunissèn l'intenten capturar, però no se'n surten. Aleshores les armes deixen lloc a les paraules, a l'amor, i aquestes s'enllacen amb perfecta cortesia en un diàleg que no podrà avançar a causa de la timidesa dels dos nous amants. Jaufré continua celebrant les victòries dels seus progressius combats, es converteix en el protector del castell de Montbrun i acaba introduint-se al llit de la donzella Brunissèn. Un missa esplèndida té lloc l'endemà, tot i que ningú fa esment en cap moment del matrimoni. Finalment Taulat es guanya el perdó i els amants viuen feliços. I no sabem si van tenir descendència ni què va passar després ja que el narrador decideix acomiadar-se tot seguit.

Aquest final feliç s'inspira clarament de les característiques específiques de l'amor cortès. Tot el *roman* tendeix a reflectir més aviat l'atmosfera artúrica d'una cavalleria moral i mística, impregnada de cristianisme, que contempla com a principal recompensa l'amor d'una dama. Jaufré representa perfectament la figura del cavaller errant que viu consagrat a l'aventura, paraula que es va repetint amb una intencionada assiduitat. Aquest és el mateix tipus de relat que més tard obsessionarà i condicionarà el propi Don Quixote, per exemple. Els temes, doncs, es compeneten amb els símbols, com passa amb la lluita contra el dimoni, i l'autor juga conscientment amb la inverosimilitud per tal de crear, al voltant de les seves lliçons d'una moral força simple, un ambient fabulós, màgic, encantador. De totes maneres, l'acumulació de persecucions i de combats singulars ens pot evocar fàcilment la novel·la del segle XV.

L'anàlisi psicològica de l'amor encaixa perfectament en la tradició novel·lesca medieval: el tema de l'insomni dels amants també apareix en el *Cligès* de Chrétien de Troyes, per exemple.

Aquest *roman* podria ser, simplement, segons Gómez Redondo, una brillant síntesi a partir d'un cicle d'episodis als quals la tradició oral hauria donat forma anteriorment. Aleshores, podria ser que Chrétien de Troyes conegués el *Jaufré*? No ho podem afirmar i, malgrat que intentem aproximar el *Jaufré* dels grans *romans courtois* del nord, aquesta creació èpica del Midi és única i manifesta a la vegada una clara independència respecte a les ficcions artúriques dels *romans* en llengua d'oïl.

D'altra banda, el destí de molts *romans* o novel·les en vers és la prosificació. Tal com s'esdevé amb la matèria de Bretanya en bloc al llarg del segle XIII, el *Jaufré* és passat a prosa, encara que bastant més tard. De la prosificació, només se'n conserven quatre edicions del segle XVI, encobertes sota un altre títol:

L'hystoire de Giglan filz de Messire Gauvain qui fut roy de Galles et de Geoffrey de Maience son compaignon.

El seu prosificador, Claude Pantin, no entén

la llengua occitana i, per aquesta raó, afirma haver traduït l'obra de la llengua de Cervantes al francès. En tot cas, el producte textual ja és un altre. Així ho va demostrar C. Brunel en la seva edició de 1943, l'única edició que ha tingut en compte tots els testimonis manuscrits. També cal saber que l'any 1960 va aparèixer l'edició Lavaud-Nelli. Aquesta discrepa, en ocasions, de la versió de Brunel. Fernando Gómez Redondo, que és professor de la Universidad de Alcalá, s'ha encarregat de la traducció del *Jaufré* per a l'editorial Gredos i s'ha basat prioritàriament en l'edició Brunel ja que aquesta continua oferint el text més complet i ben fonamentat.

Sens cap mena de dubte, cal valorar aquesta traducció molt positivament i saber veure-hi la divulgació d'un text que estava molt arraconat i que no mereixia, per la seva categoria i qualitat, ser ignorat. La diversió i l'entreteniment que ens proposa el *Jaufré* són reals i considerables fins i tot per a l'home del nou mil·leni.

1. Cites textuais i normes de transcripció.

(RESSENYAT PER SIXTE MARCOS VICENS)
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Normes internacionals de cites i referències bibliogràfiques

Si la cita és igual o menor de cinquanta paraules, s'escriurà entre cometes angulars « », dins del mateix paràgraf. Quan la cita sigui més gran, es donarà en un paràgraf a part, sagnat cap endins i sense cometes.

2. Cites Bibliogràfiques. S'Admetrà tant els sistema tradicional d'indicació en nota, com l'autor i data. En el segon cas, la remissió a la referència es farà donant el nom de l'autor, l'any de publicació i, quan escau, el nombre de pàgines. Amb l'excepció de fonts antigues (anteriors al segle XIX) i les obres literàries que no es citaran per l'any sinó per títol, encara que sigui abreviat. Les referències completes aniran al final del text.

3. Referències Bibliogràfiques. L'estil de la descripció bibliogràfica és el mateix amb ambdós procediments de cita, excepte que en el primer cas el nom de l'autor es posa davant del cognom i en el segon, al darrere. Els esquemes bàsics per els diferents tipus de referència són el següents:

3.1. Llibres: Cognom, Nom, any, *Títol del llibre*, número d'edició (quan escau), Lloc d'edició, Editorial. *Exemple:* Badía, L., 1996, *Poesia catalana del s.XIV*, Edició i estudi del Cançoneret de Ripoll, Barcelona, Quaderns Crema.

3.2. Capítols de llibres: Cognom, Nom, «Títol del capítol», Nom i Cognom (del director o compilador si n'hi ha), *Títol del llibre*, número d'edició (si s'escau), Lloc d'edició, Editorial, any,

pàgines. *Exemple:* Riquer, Martí de., 1972, «El trobador Huguet de Mataplana», *studia hispanica in Honorem R. Lapesa I*, Madrid, Gredos.

3.3. Articles de revista: Cognom, Nom, any, «Títol de l'article», *Títol de la revista*, volum, número, si s'escau, de fascicle, pàgines. *Exemple:* Lejenne, R., 1957, «Rigaut de Barbezieux, analyse textuelle et histoire littéraire», *Moyeu Age*, LXVIII.

3.4. Còdexs manuscrits: Cognom, Nom (si n'hi ha), *Títol del còdex o lligall*, Ciutat, Biblioteca o Arxiu, signatura, número de peça o de folis o pàgines (si el document no ocupa tot el còdex o lligall). *Exemple:* Barahona, Antonio de, *Libro de linajes y blasones llamado Rosal de Nobleza*, Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 11761.

3.5. Documents aïllats: Arxiu, Secció (si es dona el cas), lligall, número de la peça (si n'hi ha). Breu resum, data. *Exemple:* Arxiu Municipal de Saragossa, R. 27. Alfons I d'Aragó concedeix els habitants de Saragossa els furs dels "infanzones" d'Aragó, gener 1119.

4. Notes. Es reduiran el màxim possible. La crida a nota s'inclou al text amb números aràbics volats, posats, quan escau, darrere els signes de puntuació. Les notes es redacten com a text apart, localitzat al final del treball, sense utilitzar les funcions de nota dels processadors de text.